

Ta ugovor zoper oznako dela seveda noče biti samo prazno modrovanje o literarnem terminu, ki označuje neko zvrst, marveč meri dalje, in sicer prav k vprašanju po organski enotnosti. Ta v „Črnem bregu“ ni dosežena niti glede pripovednega središča, kajti Javornik se ni mogel ali se ni znal prav odločiti ne za povest o ponesrečenem rudarju ne za povest o rudarski rodbini in hiši, v kateri in s katero se usoda ponesrečenega zaključí. Tako ima delo dva poglobitna motiva, ki ne dasta drug drugemu do pravega razvoja, a se tudi ne strneta v eno zgodbo. Ker pa pisatelj naposled vendarle smatra osebno zgodbo delavskega trpina za važnejšo, ostane vsaj en del drugega motiva, namreč povest o rodbini in aferi s hišo — nezaključena.

Vsa ta razdvojenost in dokaj obsežne zastranitve, v katere se Javornik tod in tam izgublja v svojem pripovedovanju, so v zvezi s socialnim namenom dela. Očividno je, da ga ni mogel izpolniti v strogo in čvrsto organiziranem delu, in da je moral često prelomiti prirodni okvir enote za razgovore in zlasti za meditacije, v katerih je morda najgloblje zadostil svojemu socialnemu hotenju. Potreba teh dovolj prisiljenih sredstev jemlje fabuli njeno važnost, jo nekoliko osvetljuje kot golo pretvezo, a meče neugodno luč tudi na oni socialni namen, ki je bil očitno za Javornika tak, da ga ni mogel izraziti z umetniškimi sredstvi. Vse to opredeljuje „Črni breg“ kot knjigo dokaj skromne vrednosti.

Zelo slično sodbo o delu daje tudi pregled značajev, ki so vsi, celo karikirani, medli in brez osebne edinstvenosti, in še pisateljevo ravnanje s pripovednim gradivom, v katerem je veliko vsakršnih zametkov, ki se nikoli ne razvijejo in ne zaključijo.

Toda nekateri prizori, zlasti erotični, opozarjajo, da je delo napisal pisec večjih možnosti nego so tu dosežene. Še bolj pa te o tem prepričujejo nekateri opisi, v katerih se javlja ves blesk Javornika potopisca, tako posebno sijajni opis rudnika in rudniškega dela v prvem poglavju. Te podrobne odlike, ki bi jim prištel še to, da se je Javornik hrabro, četudi ne docela srečno izogibal običajni neokusnosti socialno tendenčnih spisov, pa ne odtehtajo prvotne in osnovne napake, ki jo je storil, ko se je z zamisljivo povesti o „Črnem bregu“ podal v življenjsko sfero, ki ga kljub njegovemu iskrenemu sočuvstvovanju z bedo in muko rudarskega sveta le ne zadeva dovolj globoko osebno za prepričevalno umetniško dejanje. Nedvomno bo mnogo srečnejši tedaj, ko se bo z vso iskrenostjo prepustil bolj intimno zaplujajočim ga snovem, pa četudi bi bile manj progresivne. J o s i p V i d m a r.

Iz prevodne književnosti

Dve, tri o jeziku naše znanosti

Redko nanese, da dobimo Slovenci ob prevodu kakega znanstvenega dela priliko, da se pomenimo o našem znanstvenem jeziku. Ob originalnih znanstvenih spisih nam niti na um ne pride, da bi si ogledali tudi njih jezikovno plat, tako silno učinkuje pri nas tradicija, ki vidi v jeziku samo nekako sredstvo artistskega oblikovanja. To je v neki meri razumljivo: pretežno večino naše književnosti tvorijo dela, ki spadajo v „lepo“ književnost, prava, visoka znanost se je pri nas v večjem obsegu pojavila šele v zadnjih dveh

desetlejih, tako da se nismo še prav zavedeli, da kakega jezika ne ustvarjajo samo njegovi „beletristi“, ampak tudi njegovi znanstveniki. Mutatis mutandis veljajo za obe kategoriji, kar zadeva jezik, brez dvoma ista fundamentalna načela. In že sama skrb za bodočnost našega jezika nas mora opozarjati na nevarnost, ki bi nastala iz divergentnega razvoja obeh jezikovnih področij.

Za naš jezik velja že danes prav to, kar se splošno opazuje pri vseh slovanskih jezikih, v posebni meri pa na češčini in ruščini: zraven razmeroma čistega, narodnega literarnega jezika se je razvil žargon znanstvenikov, ki je po vsej svoji strukturi tuj, nenaroden, pomerjen po tujem kopitu. To je umljivo iz zgodovinskega razvoja teh jezikov, ki so svojo znanost ustvarili ob tujejezičnih vzorcih, ali pa so jim jo celo ustvarili tujci, ki so se morali n. pr. ruščine šele z muko naučiti. Naša znanost pa je razmeroma še mlada, zato se njen jezik, ki je še brez odločilnejše tradicije, da uravnava. Znanstveniku bo ob enem tudi najlažje dopovedati, da čist, jasen jezik razodeva jasno mišljenje, da pa je hkratu tudi najuspešnejša pomoč za lahko razumevanje kakega spisa, torej za njegovo učinkovitost. Drugod, pri Angležih in Francozih n. pr., veljajo mnogi znanstveniki, med največjimi, obenem tudi za mojstre stila. Ali nima med našimi nobeden te ambicije?

Te in take misli so me obhajale, ko sem ob čitanju E. Spektorškega „Zgodovine socialne filozofije“ (II. zv. Devetnajsto stoletje in začetek dvajsetega. Poslovenil Josip Vidmar, V Ljubljani, 1933. Slovenska Matica 166 + VIII str.) opazoval, v kaki obliki je ta razmeroma težka snov podana slovenskemu občinstvu. Vem, da za prevod ni bilo mnogo časa na razpolago, izvirnika tudi ne morem primerjati, vidim pa, da je večina primerov taka, da se ob njih lahko dožene, kaj je last avtorja in kaj posebnost prevajavca. Celota je prav lepa ilustracija tega, kar živi danes med nami kot tip znanstvenega jezika.

Za razvoj slovanskih znanstvenih jezikov je postalo v posebni meri usodno dejstvo, da je značaj vseh onih tujih jezikov, ki so vplivali na slovanske, po svojem notranjem bistvu nominalen, torej popolnoma različen od verbalnega značaja slovanščine. Ali je v tem bistvu na tej ali oni strani kaka prednost ali slabost, je precej postranskega pomena; vsekakor ga moramo upoštevati. Slepo posnemanje tujih jezikov povzroča v slovenščini kot najbolj viden izraz kopičenje substantivov, kar je stilistično trdo in za umevanje večkrat težavno. Po večini pa se da, če je prevajavec pozoren na to razliko, brez posebnih težav in zadreg stvar zasukati tako, da se slovenščina ne nateza mukoma na tuje kopito. Tako sta n. pr. stavka „Posledica tega je bil upad zanimanja (16)“ in „Naloga upravljanja je, nuditi osebnostim pogoje (125)“ samo do polovice slovenska. Pravilno bi se glasila „Zato (Vsled tega) je prenehalo zanimanje“ in „Uprava naj nudi osebnostim pogoje“. Sem spadajo tudi vse one nepotrebne zveze substantiva z glagolom, kjer bi bil sam glagol popolnoma dovolj: „Dal si je Hanibalovo zakletev (61 — Prisegel je kakor H.) ali „naredila neuspel poskus (170 — ki ji ni uspel poskus)“. Tako bi odpadli tudi vsi oni z muko fabricirani substantivi, kakor „vdor“, „vznik“, „dvig“, „zator“, „preves“ in „porast“, ki je prevajavcu, kar je dovolj čudno, moškega spola (52, 53), ker bi pač ne bili potrebni. Vidi se na teh primerih, da slovanščina dejanje (misel) razvija in razvije, drugi jeziki pa konstatirajo njegov efekt in ob njem meditirajo.

Soroden pojav, ki je menda nastal pod vplivom romanščine, je številna kategorija prepozicijskih (zelo labilnih in nesigurnih) konstrukcij, kjer

bi bil dovolj sam genitiv (objekta): „razlaga o bistvu“ (43, 77), „poizkus za realizacijo“ (62), „poizkus o oblikovanju“ (81), „problem o avtoriteti“ (77), „vprašanje o njenih mejah“ (82), „kritika o oblastih“ (102), „zavest o tem poklicu“ (125), „potreba po socijalni politiki“ (125), „problem o pravičnosti (147), „predstava o pravičnosti“ (150), „teorija o pozitivnem pravu“ (151), „ideja o naravnem pravu“ (152), „zavest o vzajemni odvisnosti“ (154). — Tuj vpliv se kaže tudi v zelo razširjeni skupini naših adjektivov, ki je ne moremo spraviti v nobeno naših dveh kategorij (svojilni, kakovostni), ker nam služijo samo za to, da ž njimi za silo imitiramo tujejezične zložene besede. Taka adjektiva sta n. pr. „julijska revolucija“ (54, 55), ali pa „turgenjevski junak“ (116), ki povrh še pravi nekaj drugega, ne to, kar pisec hoče: saj je menjen vendar prav določen „junak“ v nekem določenem delu Turgenjeva, ne pa nasploh tip „junaka“, kakor jih opisuje Turgenjev. (Enak nesmisel je pri nas „Logarska dolina“, ki je v novejšem času izpodrinila staro, pravilno „Logarjevo“!).

Iz vsega tega nastajajo stavki, ki so težko umljivi, včasih celo neumljivi: (72) „determinizem... so razumeli ontološko kot objektivno podrejenost vse socialne biti, nastajanja in dolgotrajnosti (?) neizpremenljivim in naravnim zakonom bitja“. Vidmar sploh rad stavi verbalne substantive namestu običajnih: tako pravi „posestvanje“ (64) in „zvanje“ (60), nam. „posest“, „poklic“. Ali pa (91): „Niti Heglovo nastajanje (das Werden) ni zgodovinski proces s tisto njegovo slabo neskončnostjo, ki je vsebovana v obratu (? — „tiči v frazi?): in tako dalje brez kraja“. Zdi se, da ga je tukaj zapeljal ruski purizem, ki tujke prevaja, brez dvoma ga je v sledečem primeru: „V zvezi s tem vse teorije bolj ali manj sočustvujejo z eksperimentom, ki ga v Rusiji izvajajo komunisti (170)“. Če bi bil tukaj korajžno zapisal „simpatizirajo“, bi povedal to, kar je avtor mislil, ne pa nekaj ravno nasprotnega.

Sicer se tukjam nikakor ne izogiblje; rabi jih obilno, celo mnogo takih, ki v slovenščini niso potrebne ali pa so nenavadne in težko umljive „opreka“ (15, 41), „zrelišče“ (15), „ešafot“ (24, 75), „azot“ (91), „trgovec s cicem“ (30), „učestvovati“ (36), „orbita“ (42), „aborigeni“ (47), „ugnetanje“ (68), „osporavati“ (72) „pronunciametosi“ (! 76), „mešovina“ (84), „diapazon“ (165). Kakor drugi — in enako po nepotrebnem! — se tudi on boji sklanjati „individuum, individua — individui“! „Der geschlossene Handelsstaat“ je pač „Sklenjena država“ in ne „zaprta“ (92, 164), nam. „determinirujoč“ (71) bi bil lahko mirno zapisal „determinanten“, „mlin na roko“ (121) se v slovenščini imenuje „žrmlje“, zloženska (spojka) „novokantovstvo“ (139) po nepotrebnem oponaša enake nemške tvorbe, „humanitarne znanosti“ (154) so čudna dubleta pravilnih „humanističnih“ (15), „član zbornice občin“ (167) je neroden posnetek ruskega prevoda „House of Commons“, „prusaštvo“ (173) je nekaj povsem drugega nego „Preussentum“ (prusovstvo). Pisava „dezorganizacija“ je nepotrebnost spakovanje po nemškem izgovoru (162), „ničejanstvo“ (115) pa nepotrebnost posnemanje cirilice in njenih zadreg; pri nas velja namreč že nad 100 let pravilo, da pišemo srednjeveška (in starejša) imena po našem izgovoru, novejšim pa puščamo njihovo individualno obliko. V dobi, ko se po vseh naših srednjih šolah poučuje francoščina, pisava „brata Concourtja“ (13) ali „Thibautjev“ (100) ni primerna; najboljša je, če se glede ravnjanja s francoskimi imeni držimo dobro premišljenih in podprtih pravil, ki jih je priobčil A. Debeljak v „Ljubljanskem Zvonu“ (1924, str. 128).

Ta pravila bi morala biti v celoti sprejeta v poglavje naše šolske slovnice, ki govori o pisavi (in sklanji) tujih imen. — „Buržuazija“ ima v nasprotju z „buržoazijo“ svoj poseben smiselni povdarek. Enako zanimiva je tudi beseda „družbenost“, ki se naj loči od „družabnosti“ ž njenim afektivno poudarjenim pomenom prijetnosti.

Bibliografija je tu in tam nejasna (kje je n. pr. in kedaj izšel Ozvaldov spis „O potrebi nove socialnoetične orientacije?“) in citira članke v revijah po njih zvezkih, ne po straneh, način, ki ga nikakor ne kaže posnemati. Nastal je menda iz res da ekonomične, a vendar nekoliko barbarske prakse, da si interesent iz letnika kakšne revije shrani samo one zvezke, v katerih je kaj takega, kar je zanj zanimivo. Bridko pa pogreša človek alfabetično urejen register imen in stvari, ki bi mu bil prepotraben ključ do zakladov te enako bogate kakor težke knjige.

J. A. Glonar.

Iz tujih knjig in revij

Sovjetska številka poljskega tednika »Wiadomości literackie«.

Veliko zaslug za razvoj nove ruske književnosti ima šestdesetletni pisatelj svetovnega slovesa Maksim Gorkij, ki je kljub mnogim sporom z boljševiki stopil na stran revolucije in s svojim neutrudnim delovanjem dosegel, da se je ohranil notranji stik ruske kulture s kulturnimi tokovi preteklosti.

Ilja Gruzdjev spremlja v svojem članku Gorkega skozi najtežja leta, s spomini na nemirno leto 1906. in na prve emigrante, ko je duh gnilobe prvič zavel od Rusije in je razbitost inteligence celo njega navdala z obupom. Ocenjeval pa je silo ljudstva temneje nego Lenin ter ni priznal proletarijatu vodilne vloge. V drugi revoluciji je vztrajal pri tem, mislil je, da bo sila proletarijata padla kakor prgišče soli v blato zaostale vasi, se v njem razkrojila in izginila brez sledu, v zgodovini ruskega naroda pa se ne bo spremenilo nič.

Zato je propagiral zvezo z inteligenco in deloval za demokratizacijo znanosti. V tem smislu je pisal članke za list „Novo življenje“ (Novaja žiznj). Lenin je z druge skrajnosti zahteval najprej oblast in je zato ostro polemiziral z Gorkim, čigar list se je v oktobru 1918. l. pomaknil še bolj na desnico, ker se je inteligenca zgražala nad pojavi, ki so spremljali prevrat, kakor n. pr. nad samosodi, uničevanjem kulturnih vrednot, ropi, egoizmom malih posestnikov in „splošno podivjanostjo“.

„Pripravljeni so priznati socializem, če bi človečnost brez trenj, brez borbe, skočila vanj z enim samim učinkovitim skokom, pripravljeni so umiti kožo — po nemškem pregovoru, toda s pogojem, da ostani koža ves čas suha,“ je pisal v polemiki in vpraševal — „ali si je vobče mogoče misliti dolgoletno vojno brez podivjanosti vojaštva in ljudstva? Gotovo ne.“

Leta 1918. je spoznal Gorkij možnost za sodelovanje in sprejel svojo nalogo za organizacijo novega kulturnega življenja. Ko se je srečal z Leninom, je bil ta že ranjen in zmučen. O atentatu je dejal pisatelju samo nekaj besed:

„Avantura. Kaj hočete. Vsak dela, kakor razume.“